

ATATÜRK DÖNEMİ KILIK KIYAFET DÜZENLEMELERİ VE TOPLUM ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

ATATURK ERA DRESS CODE REGULATIONS AND THEIR EFFECTS ON SOCIETY

TUNCAY YILDIRIM*

ÖZ

Kılık kıyafet; insanların tutum ve davranışları üzerinde önemli bir göstergedir. Mevsim koşulları, yaşanan yer, dini inançlar, kültür ve iklim kılık kıyafeti etkileyen en önemli unsurlardır. Ayrıca, kılık kıyafet insanların, statüsünü, cinsiyetini, uyruğunu, coğrafyasını, ait olduğu toplumu, medeniyetini, inancını, his ve fikirlerini de ortaya koymaktadır.

Atatürk; Türkiye Cumhuriyeti'ni inşa ettikten sonra toplum düzenini değiştiren köklü inkılapları hayata geçirmiştir. Bunlardan biride kılık kıyafet inkılabıdır. Kılık kıyafet inkılabının amacı toplumu çağdaşlaştırmak, dış görünüşü ile de modernleştirmek olduğu kadar bu dönemde kıyafetteki karmaşayı da ortadan kaldırmaktır. Atatürk gerçekleştirdiği inkılapları, Osmanlı İmparatorluğunu geri bıraktıran doğu zihniyetini değiştirmek için araç olarak kullanmıştır. Kılık kıyafet inkılabının halka benimsetilmesi de bunun bir örneğidir. Zihniyetin değiştirilmesi insanların tutum ve davranışlarının yani kültürel değerlerinin değiştirilmesi demektir. Kültür değişiminde ise kimliğin, özgünlüğün ve bütünlüğün değiştirilmemesi önem arz etmektedir.

Bu çalışmada; eski Türklerden Atatürk döneminin sonuna kadar geçen sürede kılık kıyafette yapılan reformlar, değişiklikler, çıkarılan kanunlar ve yöntemler ile bu inkılap gerçekleştirilirken kişi ve toplum üzerindeki psikolojik ve sosyolojik etkileri ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Atatürk, Batılılaşma, Kılık Kıyafet, Kültür, Modernleşme, Şapka, Psikoloji, Sosyoloji.

ABSTRACT

Clothing is an important indicator of people's attitudes and behaviors. Seasonal conditions, place of residence, religious beliefs, culture and climate are the most important factors affecting clothing. In addition, clothes reveal people's status, gender, nationality, geography, society, civilization, beliefs, feelings and ideas.

After building the Republic of Turkey, Atatürk implemented radical revolutions that changed the social order. One of them is the dress code revolution. The aim of the dress code revolution is to modernize and contemporize the society with its appearance as well as to eliminate the confusion in clothing in this period. Atatürk used his revolutions as a tool to change the eastern mentality that pushed the Ottoman Empire back. The adoption of the dress code reform by the public is an example of this. Phenomenon. Changing the mindset means changing people's attitudes and behaviors, in other words, their cultural values. In cultural change, importance is attached to not changing the identity, authenticity and integrity.

This study aims to examine the reforms, changes, laws and methods made in the dress code from the Ancient Turks to the end of Atatürk's era, and the psychological and sociological effects on the individual and society during the realization of these reforms.

Keywords: Atatürk, Culture, Dress Code, Hat, Modernization, Psychology, Sociology, Westernization.

* Doktora Öğrencisi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, yildirimtuncay1965@gmail.com.tr, ORCID: 0000-0003-2290-1822.

Extended Abstract

Clothing is a constantly developing and renewing process with human history and social structure. Climate, geography, natural conditions, religious beliefs, cultural values are the factors that affect clothing. Ancient Turks; due to their nomadic lives, chose their costumes as comfortable to use. When the sources related to clothing are examined, it is seen that the clothing styles of the Ancient Turks and Seljuks were similar. Due to the many nationalities within the Ottoman Empire, clothing was a means of segregation in social, economic life and religion, and more importantly, an element of identification. As a natural consequence of the multi-nationality of Ottoman society, there was no unity of dress.

The Ottoman Empire first made changes in military clothes during the period of Selim III (1789 – 1807) within the scope of westernization and modernization. Sheets were banned during the reign of Abdulhamid II in order to maintain the order in the state and on the grounds that Muslim women wearing black burqa of thin fabric resembled Christian women in mourning. During this period of the Ottoman Empire, clothing and hats came to the fore as a factor of modernization among Muslims, and discussions on this issue continued until the first years of the Republic.

After Mustafa Kemal Atatürk founded the Republic of Turkey, he took action to solve the issue of clothing, which is considered the indicator of a civilized society. Atatürk decided to go on country trips in order to convince the people. Upon an invitation, he started his first trip from *Kastamonu*, one of the rural cities where it was difficult to accept innovations. During his trips to the country, he personally gave a civilized appearance to the public by wearing a hat and held chat meetings with various public segments and public speeches in open spaces. At the end of this process, Atatürk enacted the "Hat Law" in 1925 and the "Law on the Non-Wearing of Certain Clothing" in 1934. Thus, he both adapted the costume to contemporary clothing and arranged the clothes of the clergy.

What were the effects of the Dress Code Revolution on the Individual and Society?

It was welcomed especially by the people living in big cities (most of them) and by those who advocated westernization. An attitude was taken against the fez by those who were pleased, fezes were torn and burned. Stores were attacked to buy hats. The hat was quickly adopted by women, and students in girls' schools began to wear standardized hats. However, it was not so easy for people living in conservative cities and rural areas to accept the hat. Due to the low literacy rates of the people living in these regions and their inability to follow the means of communication of the time, there were difficulties in informing and justifying them. By those who did not embrace the Revolution; Protests against the "Hat Law" were organized in Sivas (November 14), Kayseri (November 22), Erzurum (November 24), Rize (November 25), Maraş (November 26) and Giresun (December 4).

The reaction of minorities can be summarized as follows: While Armenians, Jews and Greeks residing in Turkey reacted positively to the regulation of the dress code for religious officials, especially Greece reacted negatively. Catholics also reacted negatively, while Protestants reacted more moderately. The great leader Atatürk considered the issue of dress code as a matter of culture and mentality and believed that a change in culture and mentality in the western sense would pave the way for modernization, development, free thought and creativity.

To achieve this goal, Atatürk observed the Turkish society and recorded in his memory the impressions and examination results regarding their behavior. When he realized that it was time for revolutions, he applied the effective methods of social psychology, such as *persuasive communication and fear-inducing communication* techniques. The fact that he activated the Courts of Independence and enacted various laws against the reactions is seen as fear-oriented communication, and the fact that he traveled around the country wearing a hat and made speeches to the public is seen as persuasive communication.

It should be considered normal to have some positive or negative effects on society after every revolution. While realizing this revolution, Atatürk, as always, took into consideration the public interest. He prioritized the national interest of the country. He took whatever steps needed to be taken in line with the goal of raising the country above the level of contemporary civilization.

In this study, the revolutions, changes, laws and methods enacted in the period from the Ancient Turks to the end of Atatürk's period are discussed, and the psychological and sociological effects on the individual and society while this revolution is being carried out are discussed.

Giriş

Kılık kıyafet hususu insanlık tarihiyle birlikte sürekli gelişme gösteren ve yenilenen bir süreçtir. İklim, coğrafya, tabiat şartları, dini inanışlar, kültürel değerler kılık kıyafeti etkileyen unsurlardır. Kılık kıyafet; insanların mevkiini, cinsiyetini, milliyetini, bölgesini, ait olduğu toplumu, medeniyetini, inanç, duygu ve düşüncesini de ortaya koymaktadır. Kıyafetteki değişimler, toplumlar tarafından dinin ve kültürün değişimi olarak algılanmıştır.¹

Kılık kıyafetimizin, hem kendi psikolojimiz hem de diğer insanların bizi nasıl algıladıkları üzerinde etkileri vardır. Kıyafetlerimiz; bizi kuvvetli hissettirdiği, özgüvenimizi artırıcı rol oynayabildiği gibi ezik ve öz saygısı düşük insanlar olarak da gösterebilir. İnsanların hangi kıyafeti giyeceği veya giymeyeceği konusunda çeşitli şemaları ve düşünce kalıpları mevcuttur. Bu şemaların ve kalıpların oluşmasında din ve kültür ritüelleri ile yaşadığı aile, toplum ve çevre önemli bir yere sahiptir. Şemaların ve kalıpların değiştirilmesi hem zor hem de zaman alıcıdır. Ayrıca, giyim kuşamımızın hem kendi düşüncelerimizi ve davranışlarımızı yönlendirmede hem de diğerlerinin bize karşı düşünce ve davranışlarını belirlemede olumlu ya da olumsuz etkilere sahip olduğu çeşitli psikolojik araştırmalarla ortaya konmuştur. Manalı anlamlar yüklediğimiz kılık kıyafetimiz Türklere nasıl bir gelişme göstermiştir?

Eski Türkler; göçebe yaşamlarından dolayı kılık kıyafetlerini kendilerine özgü rahat kullanımlı olarak seçmişlerdir. Bir külot, bel üstüne giyilen kaftan, çapan, şapan ya da çarpıt denilen bir çeşit hırka, ceket, palto ve ayağa giyilen çizme ve çarık eski Türklerin tercih ettikleri kıyafetlerdir. Kadınların ise şalvar (pantolon), cepken ve ayakkabı (çarık) ile başlıkları bulunmaktadır.²

Kıyafetle ilgili kaynaklar incelendiğinde; Eski Türklerin ve Selçukluların giyim tarzlarının benzer olduğu görülmektedir. Selçuklularda kadını erkekten ayıran en mühim faktörün kadınların başlarına başörtüsü olsun diye bürüncük ve yaşmak takmaları olmuştur.³

Osmanlı Devleti'nde giyim-kuşam, toplum yaşamının bir ifadesi olarak düşünülmüştür. Her kıyafetin kumaşı ve renginin, bir manası vardır. Bu nedenle Osmanlı'da Hıristiyanların yaşam şekilleri Müslümanlardan ayrılmış ve bunların kendilerine benzememeleri hususuna özen gösterilmiştir. Gayrimüslimlerin kıyafetleri Divan-ı Hümayundan çıkan hükümlerle belirlenmiş, onlarda bu hükümlerin belirlediği giyim kuşam dışında elbise giyememiş, aksi halde cezalandırılmışlardır. Ayrıca, Gayrimüslimlerin giyim kuşamları da birbirinden farklılık göstermiştir.⁴

Kılık kıyafet Osmanlı Devleti bünyesinde birçok milleti barındırması nedeniyle sosyal, ekonomik yaşam ve din alanında bir ayırıştırma aracı ve bundan daha önemlisi bir kimlik belirleme unsuru olmuştur. Osmanlı toplumunun çok milletli olmasının doğal bir sonucu olarak bir kıyafet birliği de söz konusu değildir. Saray farklı, halk farklı, azınlıklar farklı çeşitli statü grupları farklı, dini gruplar farklı giyinmektedir. Deyim yerindeyse tam manası ile bir kıyafet anarşisi ve karmaşası mevcuttur.

Batı ile rekabet edemeyen Batı karşısında on yedinci yüzyılın sonlarından itibaren kan kaybetmeye başlayan Osmanlı Devleti bu durumdan kurtulmak amacıyla Batılılaşma çabalarına hız vermiştir. Bu kapsamda; Üçüncü Selim (1789 – 1807) dönemiyle birlikte kılık kıyafet mevzuunda ilk olarak askerî kıyafetlerde değişiklikler yapılmıştır. Bu dönemde askerlere *şubara* ismi verilen dar paçalı, üstü geniş bir pantolon ve uzun mintanlar giydirilmiştir. Üçüncü Selim'den sonra İkinci Mahmut (1808 – 1839) askerî birliklere ve memurlara yeni bir kıyafet ve başlık giydirmiştir. Buna göre askerlerin kıyafetleri Batı'da da kullanılan ceket, pantolon, fes ve ayakkabı olarak da potin kabul edilmiştir. İkinci Mahmut'un yapmış olduğu bu değişiklik özellikle şeyhülislam ve ulema tarafından hoş karşılanmamıştır ve İkinci Mahmut'a bu nedenle "*Gavur Padişah*"⁵ lakabını takmışlardır.

¹ Ayten Sezer Arıç, *Atatürk Türkiye'sinde Kılık Kıyafette Çağdaşlaşma*, Ankara: Siyasal Kitapevi, 2007, 1.

² Bahaeddin Ögel, *Türk Kültür Tarihine Giriş*, Cilt 5, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1985, 9-101.

³ Ögel, *Türk Kültür Tarihine Giriş*, 9-116.

⁴ Arıç, *Atatürk Türkiye'sinde Kılık Kıyafette Çağdaşlaşma*, 1-15.

⁵ Necdet Aysal, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Giyim ve Kuşamda Çağdaşlaşma Hareketleri", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, X/22 (2011): 3-32.

İkinci Mahmut'un ilk kez Batılı kıyafeti kabulünden sonra İkinci Abdülhamid (1876 – 1909) zamanında da kıyafette değişiklikler yapılmıştır. Devlette düzen ve asayiş sağlamak amacıyla ve ince kumaştan siyah çarşaf giyen Müslüman kadınların matem tutan Hıristiyan kadınlara benzediği gerekçesiyle çarşaf yasaklanmıştır.⁶

Balkan Savaşlarından sonra Kafkaslar, Adalar ve Balkanlardan Anadolu'ya göçmen olarak gelenlerin kıyafetlerinin farklı olması, kıyafette tartışmaları yeniden alevlendirmiştir. Ayrıca bu dönemde kadınlarda çalışmaya başlayınca geleneksel giysiler yerine daha pratik ve rahat kullanımlı giysiler benimsenmiş, çarşaf ve peçe kullanımı giderek azalmıştır. Bu nedenle İttihat ve Terakki Partisi, Türk Ocakları ile kadın kıyafetini yeniden düzenlemeye karar vermiştir. Kadın kıyafeti konusunda tesettürden yana olan Enver Paşa, 1916 Ekim'inde kuruluş hazırlıklarına başlanılan Birinci Ordu Kadın İşçi Taburu için düzenlenen talimatnamede, kadın işçilerin şalvar, ceket ve başörtüsü taşımaları ve uzunca bir elbise giymelerini şart koşmuştur. Bu arada Enver Paşa, Birinci Dünya Savaşı'nda özellikle Güney Cephelerine sevk edilen askeri birliklerin "kabalak" isimli başlığı giymelerini zorunlu tutmuş ve bu başlığın adına "Enveri" adı verilmiştir.⁷

Osmanlı Devleti'nin geçirmiş olduğu bu süreç içerisinde kılık kıyafet ve şapka Müslümanlar arasında modernleşme faktörü olarak ön plana çıkmış, bu konu hakkındaki tartışmalar Cumhuriyet'in ilk yıllarına değin sürmüştür. Nihayet Cumhuriyet yıllarına gelindiğinde Mustafa Kemal Paşa'nın şapka ve kılık kıyafet inkılaplarını çok önceden tasarlamış olduğuna dair anılarına burada değinmek yerinde olacaktır. Mustafa Kemal Paşa, 1908 Meşrutiyet'inde İttihat ve Terakki Partisi tarafından teşkilat sorunlarının çözümü için Trablusgarp'a gönderilmiştir. Bindiği gemi Sicilya'ya uğramış ve orada uzun bir müddet durmuştur. Bunun üzerine Mustafa Kemal Paşa üzeri açık bir arabayla gezintiye çıkmıştır. Başında fes olduğunu gören Sicilyalı çocuklar arabaya limon kabuğu fırlatmışlar ve Mustafa Kemal Paşa çocukların bu edepsizliğinden daha çok Türk kafasının böyle yabani bir başlığa neden mecbur olduğuna kızmıştır.⁸

Diğer bir anısı ise 1910 yılında Fransa'daki *Picardi Manevralarında*⁹ Silahlı Kuvvetler namına orada bulunmak için Binbaşı Selahattin Bey ile Paris'e gitmek için yola çıkmışlardır. Tren Belgrat İstasyonu'nda beklerken Selahattin Bey orada bulunan ve seyyar satıcılık yapan çocuklardan bir şeyler almak istemiş, satıcı çocuklar da fesi ile alay etmişlerdir.¹⁰

Mustafa Kemal Paşa'nın başından geçen bu olaylar; giyim kuşamın, toplumların sosyal ve kültürel özelliklerini yansıttığını ve bir iletişim aracı olduğu gerçeğini anlamasına neden olmuştur. Nitekim bu yaşantıların Cumhuriyet döneminde yapılan giyim kuşam düzenlemelerinin psikolojik ve sosyolojik fikri kaynağını teşkil ettiği kafasında bunu planladığı söylenebilir.

Bu çalışmanın amacı; Cumhuriyetin 100. yılında bulunduğumuz bu yılda, Türkiye'deki çağdaşlaşma sürecinin bir kısmını incelemek suretiyle karşılaşılan zorluklara karşın elde edilen hedefleri gündeme taşıyarak bizlere emanet edilen İlke ve İnkılâpların değerini ortaya koymak ve idamesinin sağlanmasında ki duyarlılığı artırmaktır. Çalışmada ayrıca, bu inkılâbın toplumsal etkileri de ele alınmıştır. İnkılabın gerçekleşmesi öncesi, esnası ve sonrası dönemin gazeteleri, konuyla ilgili meclis zabıtları ve çeşitli yazarlara ait tarih kitapları ile tezler ve makaleler incelenmiştir. Konunun psikolojik ve sosyolojik boyutuyla ele alınması sebebiyle tarih bilimine ilgi duyanlar için ilgi çekecek bir kaynak olacağını ummaktayız.

Kılık kıyafet ve şapka devrimine giden süreç nasıl bir seyir izlemiştir?

Mustafa Kemal Paşa'nın Kastamonu'ya Davet Edilmesi

Kastamonu, Mustafa Kemal'i Sivas'ta iken tanımış ve Kastamonulular için Mustafa Kemal'i görmek büyük bir tutku haline gelmiştir. Bu nedenle Mustafa Kemal'i görmeye ve onu Kastamonu'ya davet etmeye bir heyet gönderilmiştir. İlk giden heyet kendisiyle Mustafa Kemal'in rahatsızlığı nedeniyle görüşmemiştir. Daha sonra Kastamonulular, 8 Ağustos 1925 yılında dokuz kişilik ikinci bir heyet göndermişlerdir. Mustafa Kemal Kastamonu halkının kendisine karşı besledikleri bağlılık duygusunu görünce ilk seyahatini Kastamonu'ya yapacağını belirtmiştir.

⁶ Arğ, *Atatürk Türkiye'sinde Kılık Kıyafette Çağdaşlaşma*, 23-24.

⁷ Aysal, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Giyim ve Kuşamda Çağdaşlaşma Hareketleri", 3-32.

⁸ Falih Rıfkı Atay, *Çankaya*, İstanbul: Pozitif Yayınları, 2012, 500.

⁹ Picardi Manevraları: 12-18 Eylül 1910'de Fransa'nın Picardi bölgesinde yapılan bir tatbiktir. Kolağası Mustafa Kemal ve Binbaşı Selahattin Bey Osmanlı Devleti'nin gözlemcisi olarak manevralara katılmışlardır.

¹⁰ Şerafettin Turan, *Atatürk'ün Düşünce Yapısını Etkileyen Olaylar, Düşünürler, Kitaplar*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1989, 4.

23 Ağustos 1925'te başlayan ve 9 gün süren gezinin ilk gününde Mustafa Kemal, Çankaya'dan Nuri Conker, Fuat Bulca ve maiyeti ile birlikte Kastamonu'ya hareket etmiştir ve ilk olarak Çankırı'ya uğramıştır.¹¹

Mustafa Kemal Paşa, akşamüzeri Kastamonu'ya gelmiştir. Geceyi Kastamonu'da geçirmiş ertesi sabah ilk önce Kastamonuluları temsilen Belediye Reisi heyeti ile Halk Partisi heyetini kabul etmiş, Kastamonuluların gösterdiği alakadan çok memnun kalmıştır. Daha sonra kışla hastane ve kütüphaneye uğramış ve kitap dolaplarını boş gören Mustafa Kemal Paşa 500 lira vererek kitap alınmasını istemiştir. Kütüphanede sarık hakkında bir konu açıldığında düşüncelerini *sarığı her önüne gelen sarmamalı, yetkililer ise ancak görevleri arasında sarmalıdır.*" sözleriyle belirtmiştir.¹²

Mustafa Kemal Paşa, kütüphaneden sonra belediyeye geçmiş burada ilçe heyetlerini kabul etmiştir. İnebolu heyetinin başında olan Mustafa Selim İmece, kendisini İnebolu'ya davet etmiştir. Mustafa Kemal de zaten İnebolu'ya gelmek istediğini ve orada bol bol konuşacağını belirtmiştir.

Bu sırada Kastamonu esnafının belediye binasına geldiğini duyan Mustafa Kemal, esnafın yanına giderek onlarla sohbet etmeye başlamıştır. Bu arada bir terziyi yanına çağırarak, ona eliyle orada bulunan şalvarlı, cübbeli esnafı göstererek *"şalvarlı elbiseler mi ucuz, yoksa beynelmilel son kıyafet mi?"* diye sormuştur. Terzi, *"beynelmilel elbiseler daha ucuzdur"* diye cevap vermiştir. Bunun üzerine *"İşte görüyorsunuz ya bu elbiseler ucuzdur, sadedir. Giydikleriniz ise daha pahalıdır. Beynelmilel elbisenin bir kumaşından bir elbise ile birlikte bir de serpuş yaparsınız."* demiştir. Başka bir esnaftan da fesini göstermesini istemiş, fesin altından takke çıkması üzerine, Atatürk burada; bu başlıkların her birinin maliyeti ve düşünce ve anlayışımızın medeni olması konusunda halkın anlayacağı şekilde bir konuşma yapmıştır.¹³

Mustafa Kemal, Hükümet Konağı'nda misafirlerini kabul ederken Müftü'ye kıyafetin tarihçesini sormuştur. Bu arada, Müftü Efendi de sarığını çıkarmış, başını açmıştır. Daha sonra Müftü kisvenin İslamiyet'teki şeklini, menfaat ve ihtiyaca tabi olduğunu, cübbenin hangi tarihte kimler tarafından ne amaçla giydirildiğini izah etmiştir.¹⁴ Müftü, bir din adamının şartlar dahilinde elbisesini değiştirebileceğini *"Ateşperestlerden alınan inek, yeni sahibine sütünü sağdırmazsa adamın ateşperest kıyafetine girebileceğine"* dair sözü ile açıklamıştır. Müftü'nün bu sözlerle bir din adamının elbisesini şartlar dahilinde değiştirmesinde dince bir mahzuru görülmediğini ifade etmesi gayet önemlidir. Mustafa Kemal, burada Müftü'nün sözlerini dikkatli bir şekilde dinlemiş, buradan İnebolu'ya hareket etmiştir.

Mustafa Kemal Paşa'nın İnebolu Türk Ocağı'nda Şapka Hakkında Yaptığı Konuşma

Mustafa Kemal Paşa, 25 Ağustos 1925 tarihinde İnebolu'ya gitmek üzere Kastamonu'dan ayrılmıştır. 27 Ağustos 1925 tarihinde İnebolu Türk Ocağı'nda ilk önemli nutkunu söylemiştir. Türk Ocağı'nda ilk olarak Mustafa Selim İmece tarafından bir konuşma yapılmış ve Mustafa Kemal Paşa bu konuşmadan toplumun yapılacak devrimlere hazır olduğunu anlamış İnebolu'da bir konuşma yapmıştır. Şapka Kanunuyla ilgili olan bu önemli konuşmasında; Türk halkının medeni olduğunu vurgulamış, ancak kıyafetimizin milli, medeni ve beynelmilel olmadığını belirtmiştir. Karşı çıkanları da cahil ve gafil olarak nitelemiştir. Turan kıyafetinin de bizim için uygun olmadığını belirtmiş, çağdaş ve medeni kıyafetin Türk milletine uygun bir kıyafet olduğunu fesin Yunan, cüppenin ise Bizans geleneğinden geldiğini ancak bunların giyilmesine kimsenin itiraz etmediğini ifade ederek karşı çıkanların savunduğu fikirleri boşa çıkarmıştır.

Bu tarihi nutkun en önemli cümlelerinden biri *"Bu serpuşun adına şapka denir."* cümlesidir. Burada Mustafa Kemal Paşa, Cumhuriyetin çağdaşlaşmasının bir gereklilik olduğunu anlatarak halkın desteğini almak istemiştir. Nitekim İnebolu'dan sonra Kastamonu'ya tekrar hareket edecek ve bir konuşmada orada yapacaktır. 30 Ağustos 1925 günü Kastamonu'ya gelen Mustafa Kemal Paşa, Cumhuriyet Halk Fırkası'nda önemli bir konuşma yapmıştır. Buna göre medeniyet yolundan ilerlemenin ne kadar önem arz ettiğini ve değişikliklerin halk için yapıldığını belirtmiştir. Özellikle bu nutkunda; yapılan ve yapılmakta olan inkılâpların amacının Türk milletini medeni ve modern bir toplum haline getirmek olduğunu, kıyafetin de bir zihniyet meselesi ve gerçeğe ulaşmak

¹¹ Mehmet Baytımur, Aziz Demircioğlu, Hasan Çelikoğlu, *Atatürk'ün Kastamonu Gezisi ve Şapka Devrimi*, Ankara: Topraksu Kartografya Müdürlüğü, 1982, 31.

¹² Baytımur, vd., *Atatürk'ün Kastamonu Gezisi ve Şapka Devrimi*, 41.

¹³ *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, C. II, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 1997, 216.

¹⁴ Mustafa Selim İmece, *Atatürk'ün Şapka Devriminde Kastamonu ve İnebolu Seyahatleri*, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1975, 26-27.

için bir araç vazifesi gördüğünü belirtmiş ve bu gerçeği kabul edemeyenlere karşı sert önlemler alınacağı mesajını vermiştir.

Mustafa Kemal Paşa, bu konuşmalarından da anlaşılacağı üzere medeni olmak, çağdaşlaşmak, uygar olmak ve muasır medeniyet seviyesinin üstüne çıkmak için ne gerekiyorsa yapılması (içerisinde giyim kuşamın olması) gerektiğini Kastamonu gezisi sırasında halka anlatmıştır. Özetle; gezi boyunca hem halkın fikirlerini almış hem de kendi fikirlerini halka anlatarak onları aydınlatmayı amaçlamıştır.

Aslına bakılırsa Mustafa Kemal Paşa kıyafeti değiştirerek veya şapka giydirerek insanların zihinlerini değiştiremeyeceğinin farkındadır. O'nun asıl yapmak istediği şey bir *kültür şoku* meydana getirerek yapılan inkılâbın insanlar üzerinde anlamlandırılmasını ve yorumlanması sağlamak ve kişilerin şemalarını, kodlarını değiştirmektir. Atatürk; kişilerdeki bu değişimle siyasal ve toplumsal alanda aklın ve bilimin dinin yerine geçeceğine ve toplumun modernleşeceğine inanmıştır. Kültür şoku, kültürde değişimin bir yöntemidir. Büyük önder Atatürk, devrimleri halka benimsetmek ve toplumu dönüştürmek maksadıyla kültür şoklarına ve zorunlu kültür değişimine zaman zaman başvurmuştur. Bu inkılâpları yaparken de karizmatik ve kurtarıcı kişiliğini öne çıkarmış, yapmış olduğu geziler ve söylemlerle halkı bu kısa zamanda değişime hazırlamaya çalışmıştır. Yani halkla hep iç içe olmuştur. Kanımızca; bu değişime hazırlama çabası büyük şehirlerde büyük oranda amacına ulaşırken kırsalda yaşayan halkta iletişim noksanlığı ve eğitim eksikliği gibi marjinal sebeplerle maksadına tam olarak ulaşabildiğini söyleyemeyiz. Bu bölgede yaşayan halkın, çoğu zaman inkılâplardan ya haberi olmamış ya da çok geç haberi olmuştur.

Kastamonu'dan sonra 31 Ağustos 1925¹⁵ günü Çankırı'ya da uğrayan Mustafa Kemal Paşa burada İskilip'ten gelen heyeti kabul etmiş ve sözü burada da giyim kuşama getirerek Diyanete mensup; başkan, müftü ve imamların kıyafetlerine dokunulmayacağı mesajı vermiştir.

Mustafa Kemal Paşa'nın yapmış olduğu bu konuşmalar ve aldığı destekler "*Bazı Kisvelerin Giyilemeyeceğine Dair Kanun*" çıkacağına bir işaretiydi. Nitekim Çankırı'dan Ankara'ya dönen Mustafa Kemal gider gitmez hemen hazırlıklara başlayacaktır. Hatta 1 Eylül 1925 tarihinde Ankara'ya dönmeden önce İnebolu'da iken Başbakan İsmet (İnönü) Bey'e kendisini karşılamaya gelenlerin şapka giymesi hakkında bir telgraf çekmiştir. Bu telgraf doğrultusunda İsmet Bey ve Ali (Çetinkaya) Bey şapka giymiştir. Diyanet İşleri Başkanı Rıfat (Börekçi) Bey ise sarığı elinde başı açık bir şekilde karşılamıştır. Şevket Süreyya Aydemir, Tek Adam isimli kitabında bunları "*İlk Şapkahılar*"¹⁶ olarak belirtmektedir.

Şapka Kanununun Kabulü (25 Kasım 1925)

Kılık kıyafet ve şapka konusunda ortamın şekillenmesini müteakip Şapka İktisası konusundaki kanun teklifi 16 Teşrinisani (Kasım) 1925 tarihinde Konya Milletvekili Refik Bey ile rüfekası tarafından Meclise getirilmiş, söz konusu kanun teklifi; 25 Kasım 1925 tarihinde görüşülmeye başlanmış ve kabul edilmiştir.¹⁷ Kanunun gerekçesinde; Türkiye'nin modern devletler arasına girmesi için şapkanın önemi vurgulanmış ve serpuşun bu milletler arasında ayırıcı bir unsur olarak görüldüğü belirtilmiştir.

Şapka Kanunu'nun görüşüldüğü bu aşamada Bursa Mebusu Nurettin Bey kanunun çıkmasına muhalif olmuştur. Nurettin Bey, konuşmasında zorla şapka giydirmenin Teşkilat-ı Esasiye'ye ve Türklerin hürriyetlerine taarruz olduğunu savunmuştur. Nurettin Paşa'nın görüşlerinin ana temaları ise; kanunun kişi özgürlüğü ve dokunulmazlığına tezat oluşturması, halkın onayı alınmadan yapılması, halkın ve milletvekillerinin memur olmaması ve kıyafetin kanunla belirlenemeyeceği ve bu nedenle çıkacak kanunun anayasaya aykırı olduğu iddialarıdır.

Nurettin Bey'in takririne ilk itiraz Konya Mebusu Refik Bey'den gelmiştir. Refik Bey konuşmasında; şapka inkılâbının çağdaş ve bağımsız bir memleket olmak için ivedilikle kabul edilmesi zorunluluğunu belirtmiş ve bu konuda kuvvetli bir adım atıldığını vurgulamıştır.

Refik Bey'den sonra Adliye Vekili Mahmut Esat(Bozkurt) Bey, Ağaoğlu Ahmet Bey, Antalya Milletvekili Rasih Bey, Kütahya Milletvekili Ragıp, İzmir Milletvekili Mustafa Necati, Afyonkarahisar Milletvekili İzzet Ulvi ve Giresun Milletvekili Hakkı Tarık Beyler de söz alarak konuşma yapmışlar ve ardından oylamaya geçilmiştir.

¹⁵ Baytimur, vd., *Atatürk'ün Kastamonu Gezisi ve Şapka Devrimi*, 115.

¹⁶ Şevket Süreyya Aydemir, *Tek Adam Mustafa Kemal (1922-1938)*, C. III, Remzi Kitabevi, İstanbul 1985, 234-235.

¹⁷ *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre II, Cilt 19, Birleşim 9, 16 Ekim 1925, 124-125.

Öneri Bursa Milletvekili Nurettin Bey ile Siverek Milletvekili İhsan Ergani Bey'in olumsuz oylarına karşılık büyük çoğunlukla kabul edilmiştir.¹⁸

25 Kasım 1925 tarih ve 671 sayılı Kanun üç maddeden oluşmuştur. Birinci madde ile; TBMM üyeleri, idare heyeti ve memurlara şapkayı giyme zorunluluğu getirilmiştir. Maddenin sonuna; "Türkiye halkının genel başlığının şapka olduğu ve hilafında hareket edenleri hükümet men eder" ibaresi ek olarak konulmuştur. İkinci madde de kanunun yayımını müteakip yürürlüğe gireceği, üçüncü maddede ise; yürütme yetkisinin İcra Heyeti Vekillerince yapılacağı belirtilmiştir.

Bu kanun; yukarıda da anlatıldığı gibi kadınların giyimleri hakkında bir hüküm içermemektedir. Söz konusu kanun, teklif esnasında memur ve vekillerle sınırlı iken, görüşmeler esnasında Türkiye halkı denilerek genelleştirilmiştir.

Nitekim Şapka İktisası Hakkında Kanun 28 Kasım 1925 tarihinde Resmî gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiş ve bu vesile ile uluslararası bir kılık kıyafet kabul edilmiş ve çağdaşlaşma yolunda yeni bir adım atılmıştır. Bu kanunun çıkarılmasıyla kıyafetin din demek olduğuyla ilgili düşüncelerin değişmesi ve toplumun eski kıyafetlerden kurtularak çağdaş bir görünüme kavuşması amaçlanmıştır. Şapka bir başlık taklidi değil, özgür fikir ve düşüncenin timsali olarak kabul edilmiştir.

Atatürk; yukarıda da anlatıldığı gibi çeşitli yaşantı ve faaliyetleriyle (gözlem¹⁹ yöntemiyle) halkını analiz etmiştir. Türk milletini geri bıraktıran tutum²⁰ ve davranışları tespit ettikten ve bunların temel nedenlerini kavradıktan sonra nasıl değiştirebileceği konusunda çareler aramıştır. Harekete geçmek için ise acele etmemiş uygun zaman ve koşulların oluşmasını beklemiştir. Bu uygun zaman ise Kurtuluş Savaşı kazanıldıktan ve Cumhuriyet kurulmasından sonra oluşmuştur. Psikoloji biliminde tutum ve davranışlar *Sosyal Etki*²¹ ile değişir kuralı vardır. Atatürk'ün söz konusu bilimsel kuralı, tutum ve davranışları değiştirmek amacıyla kullandığına şahit oluyoruz. Bu bağlamda Atatürk'ün özellikle Sosyal Etki'nin "*İknaya Yönelik İletişimler* ile *Korku Yaratan İletişimler*." metodlarını aktif olarak kullandığı görülmektedir. Halka yapılan söylemler, şapkalı görüntüler ve gezilerle *iknaya yönelik iletişimi*, çıkarılan kanunlardan ve verilen cezalardan ise *korku yaratan iletişim* metodunu kullandığını anlıyoruz. Atatürk'ün icraatlarının sonucuna bakıldığında, her iki metodu başarılı bir şekilde uyguladığı ve bir *Sosyal Psikolog* gibi hareket ettiği söylenebilir.

Bazı Kisvelerin Giyilemeyeceğine Dair Meclis Görüşmeleri ve Din Adamlarının Durumu

Şapka Kanunu kabul edildikten sonra eksik kalan hususlardan biri de din adamlarının kıyafetlerinin düzenlenmesidir. Nitekim 3 Aralık 1934 yılında 2596 "*Bazı Kisvelerin Giyilemeyeceğine Dair Kanun*" ile din adamlarının kıyafetleri düzenlenmiştir.

Kanun görüşüldüğü gün Muş Milletvekili Hakkı Kılıç Bey yaptığı konuşmada özetle; kanunun gerekliliğinden bahsetmiş, kanunun hurafeleri önlemek için çıktığı vurgusunu yapmış ve müftülüğün kaldırılmasını savunmuştur. Ayrıca, kanunun şapka kanunu ile beraber çıkmasının daha iyi olacağı kanaatini taşıdığını belirtmiştir.

Hakkı Kılıç Bey'den sonra söz alan Dahiliye Vekili Şükrü Kaya ise; inkılâbın gereği olarak kanunun çıktığını, Cumhuriyetin ve devletin bekasının doğrudan bu kanunu ilgilendirdiğini, milletin menfaatlerinin ve maddi gerçeklerin bu kanunun çıkmasını zorunlu kıldığından bahsederek laik devlet vurgusu yapmıştır.²²

Bu sırada Isparta Milletvekili İbrahim Bey, "*Cumhuriyet inkılâbımızın mana ve mefhumunu, Kılıçoğlu Hakkı'dan dinlersek, hepimiz cayır cayır yanarız. Amma Devletimizin samimî ve yüksek ricalinin ağzından dinlediğimizde ki bunda Şükrü Kaya da dahildir o vakit ellerimizi değil, bütün canımızı veririz.*"²³ şeklinde Hakkı Kılıç Beyin müftülük makamı hakkındaki sözlerine katılmadığını belirtmiştir. Bunun üzerine Dahiliye Vekili Şükrü Kaya

¹⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, 224-225.

¹⁹ Gözlem, *Sosyal Psikoloji* araştırma yöntemlerinden biridir. Elliot Aranson, Timoty D. Wilson, Robin M. Akert, *Sosyal Psikoloji*, Çev. Okhan Gündüz, İstanbul: Kaktüs Yayınları, 2012, 113.

²⁰ Tutum: Kişinin diğer insanlar nesnelere ve fikirlere yönelik kalıcı değerlendirmeleri. Aranson, vd., *Sosyal Psikoloji*, 410-411.

²¹ Sosyal Etki: Diğer insanların söylediklerinin, eylemlerinin ya da yalnızca varlıklarının, düşüncelerimiz, duygularımız tutum ya da davranışlarımız üzerinde yarattığı etki. Aranson, vd., *Sosyal Psikoloji*, 30.

²² TBMM Zabıt Ceridesi, Devre IV, Cilt 25, Birleşim 11, 3 Aralık 1934, 76.

²³ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre IV, 76 - 77.

Bey tekrar söz alarak, “Lâiklik hakkında söylenen iki arkadaş arasında geçen bahse gelince: Her halde lâiklik ve inkılâba merbutiyetin hassasiyetinin yüksek bağlılığından ileri gelmiştir. Ben de arkadaşları olmak itibariyle bundan sevindiğimi arz etmek isterim.”²⁴ sözleriyle laikliğe duyulan bağlılıktan memnun olduğunu belirtmiştir.

Bu konuşmalardan sonra sıra maddelerin okunmasına gelmiştir. 8 maddeden oluşan kanun her maddesi ayrı ayrı okunarak oylanmış ve kabul edilmiştir.²⁵ Bu kanunun birinci maddesi kanunun yayımından altı ay sonra, yedinci madde ile, diğer madde hükümlerinin kanunun yayımı ile yürürlüğe gireceği, sekizinci madde ile de kanunun yürütmesinin İcra Vekilleri heyetince yapılacağı belirtilmiştir.

Bu kanunla din adamlarının mesleki kıyafetleri yalnız dini merasimler sırasında giyebilecekleri, başka zamanlarda sivil kıyafet kullanacakları kararlaştırılmıştır. Normal hayatta din adamlarının da dini kıyafetlerini çıkarmalarıyla birlikte ulus bilincinin geliştirilmeye çalışıldığı bu dönemde bireylerin görünümünün de bir olması sağlanmıştır. Ayrıca, bu kanunla dini simgelerin birer sömürü aracı olarak kullanılmasının engellenmesi istenmiştir.

Kanuna göre; bütün din adamlarının, görevleri haricinde bu kıyafet ve kisveleri taşımaları yasaklanmıştır. Ancak bazı istisnalarda öngörülmüştür. Bunlardan biri, her din ve mezhepten ancak uygun görülecek olan bir şahsa, meslekî görev haricinde bu kıyafetleri giymesi için, geçici olarak izin verilebileceğidir. Bu yasa ile diğer dernek, kulüp gibi toplulukların da giyim kuşamlarına ilişkin düzenlemeler yapılmıştır.

Peçe ve Çarşaf Konusunda Yapılan Değişiklikler

Kadınların peçe ve çarşaf giyimi konusu diğer düzenlemelerden farklı olarak öncelikle 1935 yılı başlarında yerel yönetimler tarafından çözülmeye çalışılmıştır. Öncelikle peçe ve çarşafın Adana’da (16 Mart 1935’de), Ordu’da (29 Nisan 1935’de), Sungurlu’da (10 Temmuz 1935’de) yasaklandığı görülmektedir.²⁶

16 Mayıs 1935 tarihinde bu konu TBMM’de görüşülmesi için teklif verilmiş ancak bu konuyla yerel yönetimlerin ilgilenmesi gerektiği kabul edilerek görüşme reddedilmiştir.²⁷ Bunun üzerine 22 Temmuz 1935 yılında tüm valiliklere bir genelge gönderilerek çarşaf, peçe ve üstlük giyiminin önlenmesi istenerek tüm tedbirlerin alınması emri verilmiştir.²⁸

Söz konusu tamim doğrultusunda illerde çeşitli yasaklamalar getirildiği görülmüştür. Aydın Belediyesi, 14 Ağustos 1935 tarihinde alınan bir kararla bu tür giysilerle sokağa çıkan kadınların cezalandırılacağını bildirmiştir. 2 Ağustos 1935 tarihinde Zile’de, 17 Ağustos 1935’de Konya’da, 27 Ağustos 1935’de Afyon’da, 4 Kasım 1935’de Maraş’ta, 29 Ekim 1935’te Çorum’da, 13 Kasım 1935’te Afyon’da bu giysilerin kullanımı yasaklanmıştır.²⁹

Bu uygulamalara ilk tepki Mersin’den gelmiş ve halk belediyenin önünde protesto gösterilerine başlamıştır. Diğer illerde de bu tür tepkiler başlayınca belediyeler bu uygulamadan taviz vermeye başlamışlardır. Bunun üzerine hükümet bu uygulamada birlik sağlanması amacıyla 1937 yılında “Peçe, Çarşaf ve Peştamal Yasağı Hakkında Tamimi” adıyla bir genelge yayınlamıştır. Bu genelge de; uygulamaların kadının medeni haklarını vermek için yapıldığı, asayiş ve emniyetin bozulmasına müsaade edilmemesi gerektiği, peçe ve çarşafın ceza içerdiği belirtilmiştir.

Bu tarihten (1937) sonra peçe ve çarşaf gibi kıyafetlerle görülenlerin adreslerini şehirlerde, ilçelerde görevlendirilen personel tespit ederek, mahallin en büyük mülkiye amirine (İllerde Vali, İlçelerde Kaymakam) bildirecek ve bunlar il idaresi kanunu gereğince beş liradan-yirmi beş liraya kadar para cezasıyla cezalandırma yönüne gidilecektir.³⁰ Bu konu kanun maddesi ile düzenlenmediğinden Atatürk’ün ölümünden sonra gevşetilmiş bir müddet sonra da uygulanmamıştır.

²⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre IV, 78.

²⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre IV, 77.

²⁶ Turgut Sönmez, 1925 – 1961 Yılları Arasında Türkiye’de Giyim ve Kuşam ile İlgili Düzenlemeler ve Tepkiler, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2006, 6-107.

²⁷ “Meclis Görüşmeleri”, Vakıf, 17 Mayıs 1935, 3.

²⁸ Sönmez, 1925 – 1961 Yılları Arasında, 107.

²⁹ Sönmez, 1925 – 1961 Yılları Arasında, 108.

³⁰ Sönmez, 1925 – 1961 Yılları Arasında, 109-110.

Kılık Kıyafet İnkılâbının Birey ve Toplum Üzerinde Etkileri

Kılık Kıyafet İnkılâbı, Doğu ve Batı medeniyetlerinin farkını ortaya koyan tipik bir toplumsal olgudur. Doğu medeniyetlerinde geleneksel Kapalı Toplum özellikleri Batı toplumlarında ise Sanayi (Modern) Toplumu özellikleri etkendir. Batı medeniyetinde toplumsallaşma yüzyıllara sâri bir zamana yayılarak gerçekleşmiş ancak Doğu medeniyetinde ise toplumsallaşma belirli kalıpların içinde kalmış gerçekleşme imkânı bulamamıştır. Osmanlı bu durumu fark ettiğinde batı toplumlarından çok geride olduğunu görmüştür. Bilindiği üzere ülkemizde batılılaşma 1839 Tanzimat (Açık toplum özelliklerine geçiş) ile başlamış kapalı toplum olması nedeniyle de doğal olarak yavaş yavaş gelişme göstermiştir. Batı medeniyeti ile arasındaki bu farkın kapanması ancak kültür şokları ile olacağı gerçeğini yönetenler zaman zaman görmüş fakat çeşitli sebeplerle (I. Dünya Savaşı, halkın eğitim noksanlığı vb.) bunu hayata geçirememişlerdir.

Kimilerinin iddia ettiği gibi vuku bulan devrimler tepeden inme oldubitti ile yapılmış da değildir. Bunun örneklerinden biride kılık kıyafet inkılâbıdır. Bu inkılâp; Osmanlı Sultanı Üçüncü. Selim ile başlamış Atatürk ile hız kazanmıştır. Vereceğimiz aşağıdaki örnek kıyafet inkılâbının tepeden inme yapılmadığını ve fikri alt yapısının olduğunu göstermek açısından çarpıcıdır. Osmanlı'nın içinde bulunduğu müşkül durumdan çıkmak için her yönüyle Batı'ya benzemek gerektiğini düşünen *Baticılık* akımının öncülerinden Kılıçzade Hakkı tarafından, 1912 yılında *İçtihat* dergisinde, *Pek Uyanık Bir Uyku* başlığı ile bir makale kaleme alınmıştır. Bu makalede özetle;

“Fes tümüyle kaldırılıp, yerine yeni bir başlık kabul edilecektir. Kadınların kılık kıyafetlerine müdahale edilmeyecektir. Kadınlar ve kızlar aynı ortamda bulunacaklar, evlilikte görüclük usulüne son verilecektir. Kızlar için yeni okullar ve Tıbbiye açılacaktır. Tekke, zaviye ve türbeler kaldırılacaktır. Medreseler kapatılacak, sarık kullanmak ve cübbe giymek sadece yüksek âlimlere ait bir hak olacaktır. Şer'i mahkemeler kaldırılacak, Nizamiye Mahkemeleri geliştirilecektir. Mecelle de kaldırılacak, Avrupa'dan yeni medeni kanun alınacak ve aile hukuku buna göre düzenlenecektir. Osmanlı'nın kullandığı alfabe kaldırılacak, yerine yeni bir alfabe kabul edilecektir.”³¹ İfadeleri yer almıştır.

Kılık kıyafet inkılâbına tepkileri ülkede yaşayan *halkın büyük bir bölümü ve azınlıklar* nasıl karşılamıştır? sorusuyla ele alacak olursak; her iki kesimde de karşı çıkanlar ve memnuniyetle karşılayanlar doğal olarak olmuştur.

Halkın Büyük Çoğunluğunun Tepkisi: Özellikle büyük şehirlerde yaşayan halk (çoğu) ve baticılığı savunan kesimlerde memnuniyetle karşılanmıştır. Memnun olan kesim tarafından fese karşı bir tavır alınmış, fesler yırtılmış yakılmıştır. Şapka almak için mağazalara hücum edilmiştir. Hakimiyet-i Milliye gazetesinde şapkanın nasıl giyileceğine ve nasıl selam verileceğine dair haberlere yer verilmiştir.³² Şapka kadınlar tarafında süratle benimsenmiş, kız mekteplerinde öğrenciler standart tip şapkalar giymeye başlamıştır.³³ Gazeteler yardımcı olmak maksadıyla kadınlara şapkalarını nasıl belirlemeleri ve giyerken nelere dikkat etmeleri gerektiği hususunda yol göstermiştir.³⁴ Özellikle şapkanın halk tarafından benimsenmesinde basının önemli rolü olmuştur (İstanbul'da yayınlanan Cumhuriyet, İdam ve Ankara'da yayınlanan Hakimiyet-i Milliye gazeteleri ve yerel gazetelerin çoğu özellikle Kastamonu'da yayınlanan Açık söz gazetesi şapkanın adaptasyonunda aktif çalışmışlardır). İllerin ileri gelen insanların şapkalı resimleri gazetelerde yer almıştır. Gazetelerde, şapka medeniyetin timsali olarak işlenmiş dini ritüelle ilgisi olmadığı her fırsatta vurgulanmıştır. Atatürk'ün yurt gezilerinde şapka giymesi gazetelerde de inkılâba uymayı teşvik edici haberlere yer verilmesi şapka giyilmesini kolaylaştıran etmenler olmuştur.

Ancak muhafazakâr şehirlerde ve kırsal kesimlerde yaşayan halkın şapkayı kabul etmesi o kadar da kolay olmamıştır. Bu bölgelerde yaşayan halkın okuma yazma oranlarının düşük olması zamanın iletişim araçlarını takipte ki noksanlıkları gibi nedenlerle bilgilendirme ve gerekçelendirme de zorluklar yaşanmıştır. İnkılâbı benimsemeyenler tarafından;

³¹ Peyami Safa, *Türk İnkılâbına Bakışlar*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 1996, 33-35.

³² “Şapka ile Selam”, *Hakimiyet-i Milliye*, 3 Eylül 1925, 2.

³³ “Din ve Kıyafet”, *Cumhuriyet*, 5 Ekim 1925, 2.

³⁴ “Fes Ziynet Eşyası Addolunuyor”, *İdam*, 27 Eylül 1925, 2.

Sivas'ta (14 Kasım), Kayseri'de (22 Kasım), Erzurum'da (24 Kasım), Rize'de (25 Kasım), Maraş'ta (26 Kasım) ve Giresun'da (4 Aralık) "Şapka Kanuna" karşı eylemler yapılmıştır.³⁵

Bu eylemlerin nedenleri şöyle sıralanabilir;

- Halk tarafından fesin ve sarığın dini bir unsur ve sembol olarak algılanması,
- Menfaati sarsılan çevrelerce "Din elden Gidiyor" propagandası ile halkın devlete karşı kıskırtılması (Kadınlara kötü muamele yapılacağı ve yüzlerinin açılacağı, Müslümanların Kutsal Kitabı *Kur'an-ı Kerim'in* kalkacağı, dul kadınların teşhir edileceği gibi asılsız haberler),
- Şapka ile ibadetin nasıl yapılacağı konusunda belirsizlikler (Şapkanın siperinin yere teması ile alnın yere değmesini önleyeceği ve namazın *Allah* tarafından kabul edilmeyeceği düşüncesi),
- Şapkanın pahalı ve şapka alacak maddi gücün olmaması,
- Şapkanın *gavur icadı* olarak algılanması,
- Yeniliklere karşı oluşturulan mahalle baskısı.

Şapka devrimine karşı ilk olay 14 Kasım'da Sivas'ta hükümete karşı küçültücü sözlerin duvarlara yapıştırılmasıyla meydana gelmiştir. Sivas'ta meydana gelen bu olayda kolluk kuvvetleri; bildiriyle ilgisi olan (hazırlayan, yapıştıran ve düşünce birliği yapmış olanlar) şahıslarla birlikte şehrin bütün muhtarlarını tutuklamıştır.³⁶

Kayseri'de (22 Kasım'da) din istismarı yapan Nakşibendi tarikatına mensup Mekkeli Ahmet Hamdi ve dört dostunun halkı sarık sarmaya davet etmesi ve aslı olmayan haberlerle halkı kıskırtması nedeniyle tepkilere neden olmuştur. Bu olay üzerine Kayseri'ye 24 Kasım Salı günü gelen *Ankara İstiklâl Mahkemesi*, Şapka Kanuna muhalefetten ilk yargılamasını yapmıştır. Mekkeli Ahmet Hoca ile dört yol arkadaşını idama mahkûm etmiş ve 300 kişiyi de tutuklamıştır.³⁷

İstiklâl Mahkemelerinin devreye girmesi, halkta korku ve panik başlatmış ve toplumsal gerilime neden olmuştur.

Erzurum'da (24 Kasım) halkın bir kısmı çarşığı işgal edip şapka giyilmesine ve tekkelerin kapatılmasına tepki vermiş Vali'lik konağı önünde "Biz *gavur istemeyiz*" diye naralar atarak gösteri yapmışlardır. Bu olay sonrası ilk olarak gösteriye önyak oldukları bilinen 27 kişi tutuklanmıştır. Bu hadiseyi daha önce casusluk yaptığı bilinen, genel aften yararlanarak çıkmış ve içlerinde bazı şeyhlerin de bulunduğu şahısların çıkardığı tespit edilmiştir.³⁸ Olay üzerine Erzurum'da bir ay süreyle sıkıyönetim ilan edilmiş ve *Ankara İstiklâl Mahkemesi* 13 kişiyi yargılayarak idama mahkûm etmiştir.³⁹

Rize'de de benzer bir olay yaşanmıştır. 1925 yılının 25 Kasım günü Rize'nin Güneysu ilçesinde Ulucami İmamı Şaban Hoca ile Muhtar Yakup Ağa ve arkadaşları çevre köy halkını Ulucami önünde toplanmaya çağırarak gelenlerin bir kısmı Şapka Kanunu'nun yalnızca protesto edileceği zannıyla bir kısmı ise daha sonra çıkacak olayı beklercesine silahlarıyla gelmiştir. Toplanma alanında Şapka Kanunu'nun verdiği rahatsızlık dile getirilerek halk hükümet karşı kıskırtılmıştır. Gale yana gelenler, eşkıyaların da verdiği destekle Güneysu karakolunu basmış ve altı jandarmayı rehin almıştır.⁴⁰ Bu olaylar üzerine *Ankara İstiklâl Mahkemeleri* üyeleri, Erzurum'daki yargılamaları tamamlayıp Rize ayaklanmasını araştırmak ve tahkikat yapmak üzere Rize'ye gelmiştir. 11 Aralık'ta Mahkeme çalışmalarına başlamış 12-13 Aralık'ta yapılan 143 kişinin yargılanması neticesinde; 8 kişi idam edilmiş, 14'ü on beş, 22'si on, 19'u da beş yıl hapse çarptırılmıştır. Ayrıca bu yargılamalarda 80 kişinin de beraatına karar verilmiştir.⁴¹

26 Kasım'da Maraş'ta İbrahim Hoca adında biri camide ahaliyi topladıktan sonra hükümet merkezine karşı bir gösteri yapmak teşebbüsünde bulunmuştur. Fakat aynı gün olayın faileri tutuklanarak İstiklal Mahkemesine gönderilmiştir.⁴²

³⁵ Ergün Aybars, *İstiklâl Mahkemeleri 1920-23, 1923-1927*, İstanbul: Zeus Kitabevi, 2009, 406.

³⁶ "İsmet Paşa Hazretleri Nutku", *Cumhuriyet*, 13 Aralık 1925, 2.

³⁷ https://tr.wikipedia.org/wiki/%C5%9Eapka_Devrimi- Erişim 20.07.2023.

³⁸ "İnkılâp ve İrtica", *Hakimiyet-i Milliye*, 30 Kasım 1925, 1-2.

³⁹ Murat Aksoy, *Başörtüsü, Türban: Batılılaşma, Laikleşme, Laiklik ve Örtünme*, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2005, 23.

⁴⁰ "İrticai Hareketlerin Hudud-ı Tesirleri", *Hâkimiyet-i Milliye*, 16 Aralık 1925, 1.

⁴¹ Aybars, *İstiklal Mahkemeleri*, 346.

⁴² *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre II, Cilt 20, Birleşim 23, 12 Kasım 1925, 109.

4 Aralık'ta Giresun'da da Şeyh Muharrem isminde bir hoca topladığı halkla birlikte hükümet karşıtı protestolarda bulunmuş ancak hadise kısa süre içinde bastırılmıştır.⁴³ İstiklal mahkemelerine sevk edilen ve yargılanmaları sonrasında asılan isyancılar hakkında kimi yerlerde bazı rakamlar verilmesine rağmen İstiklal Mahkemelerinin dosyaları tam olarak açılmadığından ne kadar isyancı asıldığı bilinmemektedir. TBMM tutanaklarında da asılanlar hakkında bir rakam verilememektedir.

Şapka Kanununun çıktığı dönemde en fazla tartışılan kişi, şapka inkılâbına karşı çıktığı ve halkı kışkırttığı düşüncesiyle Ankara İstiklâl Mahkemesinin kararı ile idam edilen İskilipli Atif Hoca'dır. Atif Hoca, şapka konusundan beraat etmesine karşın devrimlere karşı muhalifliği nedeniyle İstiklâl Mahkeme'since mahkûm olmuş ve asılmıştır.⁴⁴ Rize'de; isyana katılan silahlı kişilerin karakolu basmaları, Atif Hoca'nın yazdığı "*Frenk Mukallitliği ve Şapka*"⁴⁵ adlı broşür ile ilişkilendirilmiş ve asılmasının gerekçesi olmuştur. Atif Hoca, bu olayların tetikçisi ve kışkırtıcısı olarak görülmüştür.

Kılık Kıyafet inkılâbının toplum üzerinde birçok etkisi söz konusudur. Batı medeniyeti ile Doğu medeniyetinin kültürel değerleri birbirinden oldukça farklıdır. Bu farklılaşmadan dolayı etkileşimde zorlaşmaktadır. Bunun birçok örneğini verebiliriz. 1970'lerden sonra Avrupa ülkelerine giden Türk işçileri halen Avrupa yaşamına uyum sağlayamamış hatta ikinci nesilde bile sorunlar yaşandığı gözlenmektedir. Her ne kadar gerekli olsa da kültürel değerlerin kısa sürede bir topluma empoze edilmesi çok da sağlıklı olamamaktadır. Avrupa ülkelerinde işçi olarak çalışan Türk vatandaşlarının çoğu kendisini ötekileştirilmiş gibi görmektedir.⁴⁶

Kılık kıyafet inkılâbına toplum tam olarak hazırlanamadığından halkın tamamı tarafından benimsenmemiş çeşitli illerde görüldüğü gibi protestolar yaşanmış, bazı kırsal kesimlerde de benimsemeyen halk sırf ceza almamak için şehirlere gelirken kanuna uymuş, köyüne kasabasına döndüğünde kendi yaşantısına devam etmiştir. Toplumda doğal olarak benimseyenler, benimsemeyenler ayrımı ortaya çıkmış bu husus ise özellikle benimsemeyen kesimde psikolojik travmalara neden olmuştur.

Kanuna uymadığından ceza alan kimi insanların yakınları kendi hayat güvenliğinden endişe ederek soyadını değiştirmiş, kimi başka illere göç etmiş kimi ise ülkeyi terk etmiştir. Bu insanların devlete olan bağlılıkları ile hukuk ve adalete olan güvenleri sarsılmış, ruh hallerinde mutsuzluk ve umutsuzluk hâkim olmuştur.⁴⁷

İnkılâba direnç gösteren grup kendini dışlanmış, inançlarından koparılmış, kimliğinin değiştirildiği hissine kapılmıştır. Korku, kaygı bozuklukları ve hayal kırıklığı yaşamıştır.

Toplumda görülen hızlı değişimler toplumun genel kesimi üzerinde de çeşitli etkiler göstermiştir. Bunlardan bazıları şöyle sıralanabilir; Özellikle yeni hayata uyumda güçlük çeken gençler arasında intihar olayları, fuhuş, içki, kumar vb. kötü eylemlerde ve toplumsal düzeni bozan genel ahlâka aykırı yayınlarda belirgin artışlar olmuştur. Bireyler travma sonrası stres bozuklukları yaşamıştır. Bu değişimle ortaya çıkan yeni yaşam anlayışı ve bu yaşama uyum sürecinin neden olduğu travmalar, yazar Zafer Toprak'ın "*Türkiye'de Yeni Hayat İnkılap ve Travma 1908-1928*" adlı eserinde çarpıcı bir şekilde ortaya konulmuştur.⁴⁸

Fesin ve sarığın dini bir imge olarak görülmesi ve kullanılmasından çok siyasi bir mana yüklenmesi şapka inkılâbının yapılmasını zorunlu kılmıştır. Halk çok uzun yıllar sarık fesi kullanmış, şapkayı sadece harp ettiği milletin askerinin başında görmüştür. Halkın eğitim seviyesi göz önüne alındığında tepki göstermesini benimsememesini doğal karşılamak gerekir. Bir kültür şoku ile anlam yükledikleri değer ve inançlarının yok olduğunu sanmaları psikolojilerini olumsuz etkilemiştir. Ancak gerçek öyle değildir. Din ile şapkanın, sarığın,

⁴³ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre II, Cilt 20, Birleşim 23, 109.

⁴⁴ Orhan Koloğlu, *İslam'da Başlık*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1978, 96.

⁴⁵ Fatih Camii müderrislerinden Atif Hoca, 12 Temmuz 1924 tarihinde yazmış olduğu risalesinde şapkanın küfür olduğunu ve giyilmesinin İslam dini için uygun olmadığını yazmıştır. Atif Hoca yine bu risalesinde, "*Büyük fıkıh alimlerinin çoğunun, inancı olmayanlara mahsus ve onların kıyafet alameti olan şapkayı bir zaruret olmadan ve kendi arzusu ile giyinmek küfürdür, düşüncesinde olduklarını, fakat bazı fıkıhçıların da kafir milletlere ait olan şapkayı kendi arzusu ile giyen bir Müslüman onlara benzermiş ve onları taklit etmiş olduğu için günahkar olursa da kafir olmaz.*" şeklinde yazmıştır. Atif Hoca yazmış olduğu bu risale nedeniyle İstiklal Mahkemelerinde yargılanmış, kitaptan dolayı beraat etmiştir. Ancak halkı isyana teşvik nedeniyle Ankara İstiklal Mahkemesi tarafından 4 Şubat 1926 tarihinde idam edilmiştir. Ankara 2 İstiklal Mahkemeleri belgeleri tam olarak açıklanmadığından Atif Hoca'nın isyan davası hakkında ayrıntı bilgi edinemiyoruz. Atif Hoca'nın idamı hakkında bkz. Utkan Kocatürk, *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi (1918-1938)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1983.

⁴⁶ Yakınlarının birçoğu Avrupa'da İşçi olan benim şahsi gözlemlerimdir.

⁴⁷ Gökhan Taşkın, *İstiklâl Mahkemeleri ve Rize'deki Yargılamalar*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2015, 44.

⁴⁸ Zafer Toprak, *Türkiye'de Yeni Hayat İnkılap ve Travma 1908-1928*, İstanbul: Doğan Kitap, 2012.

fesin bir ilgisi olmadığı aşikârdır. Bu yüzyıllar boyunca devam etmiş bir algıdır. Algıların değiştirilmesi ise kolay olamamaktadır. Atatürk tarafından bu yanlış algının değiştirilmesinde iknaya yönelik iletişimi *basın yoluyla ve yurt gezileriyle*, korkuya dayalı iletişimi ise *İstiklâl Mahkemeleri ve çıkarılan kanunlarla* etkin olarak kullandığı görülür. İnkılâpları yapıldığı zaman ve dönemin koşulları içinde değerlendirmek gerekir. Ülkenin bulunduğu durum bir kültür şokunu gerekli kılmıştır. Bugüne baktığımızda, bu şokları yaşamayan bazı Doğu medeniyetine dahil ülkelerde halen kadınların araç kullanmadığı, stadyumlarda maçlara gidemediği, kadınların başını açtığına ceza aldığı görülmektedir. Hiçbir adım atmadan değişimi beklemekte hayalcilikten öte gidememek demektir. Her ne kadar inkılâplar toplumda ve kişiler üzerinde çeşitli travmalar yaratsa da kamu yararı düşünüldüğünde bu inkılâpların yapılmasının halkın yanlış algılarının değiştirilmesinde hayati ve gerekli olduğu aşikârdır.

Azınlıkların Tepkisi: Şapka Kanununun kabulünden sonra olduğu gibi **“Bazı Kisvelerin Giyilemeyeceğine”** dair çıkarılan kanuna azınlık kesiminden karşı çıkanlar veya bu kanunu memnuniyetle karşılayanlar olmuştur. Bu konuda önemli bir değerlendirme Türk Ortodoks temsilcisi Papa Eftim’den gelmiştir. Papa Eftim kanun daha çıkmadan önce dini kisve ve layihadan sevinçle bahsederek aslında papazların cüppe ve külah giymelerini emreden dini bir buyruk yoktur demiştir.

Kanun çıktıktan sonra kanunu uygulamak adına camilerde dini kisveyi muhafaza edilecek dolaplar yapılmaya başlanmıştır.⁴⁹

5 Aralık 1935 tarihli Türk Sözü gazetesinde dini kisve kanununun yerinde bir kanun olduğunu belirterek, *“Yurttaşlar arasında herhangi bir üstünlük veya ayırt anlayışını gösteren ağa, paşa, bey, beyefendi ve hazretleri gibi sözlerin kaldırıldığı gün hoca, papaz ve hahamların başka bir kılıkla dolaşmaları, onların aramızda aşağı yukarı üstün bir ayrı seçi görmeleri ve o kılıkla bizden ister istemez sanki bir saygı dileniyormuş gibi görünmelerini doğrusu hiç de uygun olmuyordu.”*⁵⁰ şeklinde yazmıştır.

Cumhuriyet gazetesinde kisve kanununun yerinde bir kanun olduğunu ancak daha 1910’da İstanbul’dan Fransa’ya giden papazların orada melon şapkalı oldukları ve Osmanlı İmparatorluğu içinde giydikleri cübbelerini ve takkelerini Fransa’da giymediklerini ve dolayısıyla bu kanunla ruhanilerin rahat olduğu yazılmıştır. Ayrıca siyasi liderin bir içtima yaptıklarından ve İstanbul rahiplerinin sevinç içinde olduğu bahsedilmiştir. Kanunun çıkmasındaki psikolojik sebepleri şu şekilde açıklamıştır: *“Dini elbiseler yalnız mabetlerde giyilirse manevi kıymet ve nüfuzları daha kuvvetli olur. Birer vatandaş olan hocalar ve rahipler, medeni cemiyet içine medeni kisve ile karışarak garip vaziyetlerden kurtulmuş olurlar. Caminin de kilisenin de kutsi mana ve nispeti sokaklarda dolaştırılıp suiistimal edilmez.”*⁵¹

Bazı Kisvelerin Giyilemeyeceğine Dair Kanun hakkında Yunanistan’da aleyhte yazılar yazılmaya ve yayınlar yapılmaya başlamıştır. Bunun üzerine Türkiye’deki gazetelerde de Yunanistan’ın bu tavrı eleştirilmeye başlanmıştır.

Cumhuriyet gazetesinde; *“Meğer Yunanlı dostlarımız hele Yunan gazetecileri papaz cübbesine ne kadar aşıkarmış! Papazlar yalnız papazlar değil, Türkiye’de kendi kisvelerini, mabetlerinin içinde giyecekler diye bir kanun yaptık. Atina’da kıyamet koptu. ...Yunanlar kendi memleketlerinde bu aşk ve hürmeti istedikleri kadar gösterebilirler fakat laik Türkiye’nin dahili işlerine karışmasınlar.”*⁵²

Zaman gazetesinde Yunan gazetelerinde kanun hakkında yazılanların Türk-Yunan dostluğunu tehlikeye düşürecek nitelikte olduğunu, papazların mabet dışındaki kıyafetlerine bu kadar önem vermenin Ortodoksluğun dört arşın bezden ibaret olduğunu ilan etmek olacağını bunun da mantıksız olduğu belirtilmiştir.⁵³

Atina’da yayınlanan gazetelerin olumsuz yayınları İstanbul’da yaşayan Rumlar tarafından memnuniyetsizlik meydana getirmiştir. İstanbul’da yaşayan Rumlardan bazıları bu konuda yüksek makamlara telgraf çekerek bu olaylardan rahatsız olduklarını belirtmişlerdir.⁵⁴

⁴⁹ “Cübbe Gürültüsü Diniyor!”, *Cumhuriyet*, 11 Aralık 1934, 3.

⁵⁰ Naci Akverdi, “Ruhani Kılık”, *Türk Sözü*, 5 Aralık 1934, 3.

⁵¹ “Kıyafet Kanunu Lüzumsuz Asabiyet Uyandırdı”, *Cumhuriyet*, 6 Aralık 1934, 1.

⁵² “Cübbe Aşkı”, *Cumhuriyet*, 8 Aralık 1934, 3.

⁵³ Ebüzziya Zade, “Yunanlıların Lüzumsuz Telaşı”, *Zaman*, 7 Aralık 1934, 1-2.

⁵⁴ “Cübbe Gürültüsü Diniyor! İstanbul Rumları Bu İşte Bizimle Birlikte” *Cumhuriyet*, 11 Aralık 1934, 1-3.

Yunus Nadi, Cumhuriyet gazetesinde Yunanistan'ın tavrına karşılık bir yazı yazmıştır. Bu yazıda; Rum patriğinin ve Yunan gazetelerinin serzenişlerinin yersiz olduğunu, iki ulus arasındaki sağlam dost bağlarına zarar verdiğini belirterek "Bu densizliğe bakılarak insanın yirminci yüzyıl uygarlık çağında olmadığı sanacağı gelir. Bir urba üstünde bu kadar gürültü, bir bardak suda fırtınaya bile benzemeyen çok saçma bir yaygaradır..."⁵⁵ İfadelerine yer vermiştir.

Kanunun yürürlüğe girmesiyle birlikte Türkiye'deki Ermeni ve Rum Patrikhaneleri de bu konuda toplantılar düzenlemiş ve Fener Patrikhanesi'nde yapılan toplantıda sokakta giyilecek sivil elbise hakkında fikirler tartışılmıştır.⁵⁶ Tartışmalar sonucunda Ermeni papazlar kıyafet kanunu gereği kilise dışında sivil gezmeyi kabul etmiş, yalnız patriğin kilise dışında şimdiki kıyafetle gezeceğine karar verilmiştir.⁵⁷

Süryani Patrik vekili de kıyafete getirilen kuralı hemen uygulamaya başlamış ve sivil giyinerek meslektaşlarına örnek olmuştur.⁵⁸

Beyoğlu'ndaki Saint Antuvan Kilisesi Katolik Başpapazı da kanun hakkında kendilerinin bu kanunun uygulanmasında Türk vatandaşlarına iyi bir örnek olmak istediklerini söylemiştir.⁵⁹

Basında yer alan diğer bir haber ise Fransız rahip ve rahibeler hakkındadır. İbadethanelerin dışında ruhani kıyafetle gezmeyi yasak eden kanunun çıkarılması üzerine Katolik Frerlerin (Manastıra bağlı tarikat üyeleri) bir kısmının Türkiye'de kalıp kıyafetlerini değiştirecekleri söylenirken bir kısmının da Türkiye'yi terk edeceklerine dair haberler çıkmıştır. Rahibelerin hepsinin Türkiye'den ayrılacağı ve Japonya ile Çin'e gideceği idarelerindeki okulların da kapatılacağı söylenmiştir. Bu konuda Cumhuriyet gazetesi muhabiri Çukur bostan Rahibeler Manastırı'nda bir röportaj yaparak Rahibelere gidip gitmeyeceklerini sormuştur. Rahibeler, bu soruyu şu şekilde cevaplamıştır: "Evet hepimiz gideceğiz. Yalnız henüz kat'i emir almadık. Paris'te bulunan dini reislerimizden ve askerlerden farkımız yok. Büyüklerimiz ne emrederlerse harfiyen ifa etme mecburiyetindeyiz. Büyüklerimiz bizi Japonya'ya, Çin'e, Amerika'ya gönderebilir. Onların talimatı ile mekteplerimizin durumu belli olacak."⁶⁰

Fransız Büyükelçiliği bu konuda Dışişleri Bakanlığı'na başvurarak ruhanilerin 1934 tarihli kanunun hükümlerine uyamayacaklarını, bu yüzden Türkiye'yi terk etmek zorunda kalacaklarını ve burada bulunan Fransız okullarının kapanmak zorunda kalacağını yazmışlardır. Bunun üzerine Türkiye, Fransızlara özel bir mukavele olamayacağı, onların da yerli kurumlar olduğu ve Türk Kanunlarına bağlı bulunduğu elçiliğe bildirilmiştir.⁶¹

Özetle; Türkiye'de ikamet eden Ermeni, Musevi ve Rumlar, din görevlilerinin kıyafetlerinin düzenlenmesine olumlu bir şekilde yaklaşırken özellikle Yunanistan bu konuda olumsuz tepki göstermiştir. Katolikler de olumsuz bir durum olarak karşılarken Protestanlar daha ılımlı karşılamıştır.

Sonuç

Türk Devrimi geniş çaplı bütüncül bir uyanış ve yenilik hareketinin adıdır. Amacı ise bağımsız, egemen ve çağdaş bir devlet yaratmaktır. Bu amaca ulaşmak maksadıyla milleti batı medeniyetine, kültürüne, zihniyetine götüren bir seri toplumsal değişiklikler yapılmıştır. Bu değişikliklerden biride kıyafet devrimidir. Kıyafet, Doğu kültürünü Batı kültüründen ayıran dış özelliklerin en önemlisi olarak görülmektedir.

Kılık kıyafet konusunu büyük önder Atatürk; kültür ve bir zihniyet meselesi olarak değerlendirmiş, batılı anlamda kültür ve zihniyet değişikliğinin, modernleşmenin, kalkınmanın, hür düşüncenin ve yaratıcılığın önünü açacağına inanmıştır.

Aslında Cumhuriyete gelene kadar kılık kıyafet ile ilgili bir takım yenilik ve reform girişimleri olmuş ama eski ve yeninin birlikte kullanılması, dini ve kültürel ritüellerin baskın etkisi nedeniyle Türk halkı çağdaş bir dış çehreye kavuşamamıştır. Gerçekçi bir gözle değerlendirildiğinde Atatürk'ün topluma yerleştirmek istediği şeyin

⁵⁵ Yunus Nadi, *Cumhuriyet Gazetesi*, "Ruhani Giyimleri Kanunu ve Rum Papazları", 8 Aralık 1934, 1-2.

⁵⁶ "Yine Patrik İşi", *Cumhuriyet*, 22 Şubat 1925, 1.

⁵⁷ Arıç, *Atatürk Türkiye'sinde Kılık Kıyafette Çağdaşlaşma*, 103.

⁵⁸ "Bugün de bu" *Cumhuriyet*, 19 Kasım 1934, 3.

⁵⁹ Arıç, *Atatürk Türkiye'sinde Kılık Kıyafette Çağdaşlaşma*, 107.

⁶⁰ "Bütün Ecnebi Rahibeler Türkiye'yi Terk Ediyorlar", *Cumhuriyet*, 26 Şubat 1935, 1.

⁶¹ İsmail Soysal, *Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları (1920-1945)*, C. I, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1983, 58.

kiyafeti değiştirmekten ziyade tutum ve davranışları, kültürü yani zihniyeti değiştirmek taassubun yerine akli ve bilimi öne çıkarmak olduğu görülür. Atatürk'e göre bu gerçekleştirildiği zaman çağdaş medeniyet seviyesine ulaşmak ve tam bağımsız olmak çok daha kolaylaşacaktır.

Bu hedefe ulaşmak amacıyla Atatürk, inkılâpları gerçekleştirmeden önce Türk insanını gözlemlemiş, davranışlarından edindiği izlenimleri ve ölçümleri beynine kaydetmiştir. Yüzyıllardır süregelen yanlış olarak değerlendirdiği algıların (taassup) değerışiminin zor olacağının farkına varmıştır. İnkılâpların zamanı geldiğini anladığında ise sosyal psikolojinin etkili metotlarından *iknaya yönelik iletişim* ve *korku yaratan iletişim* tekniklerini uygulamıştır. Kılık kıyafet ve şapka inkılabı konusu da böyle olmuştur. Tepkilere karşı İstiklâl Mahkemelerini devreye sokması ve çeşitli kanunlar çıkarması *korkuya yönelik iletişim*, şapkalı olarak yurt gezilerine çıkması ve halka konuşmalar gerçekleştirmesi ise *iknaya yönelik iletişim* olarak görülmektedir.

Bu inkılâp gerçekleştirilirken *korku yaratan iletişimlerinin* toplum üzerinde birçok olumsuz etkisi olmuştur. Çeşitli sebeplerle (Eğitim eksikliği, iletişim eksikliği vb.) toplum inkılabı tam olarak hazırlanamadığından özellikle halkın kırsalda yaşıyan bölümü tarafından protestolar yaşanmıştır. Toplumda doğal olarak benimseyenler, benimsemeyenler ayrımı ortaya çıkmış bu husus ise özellikle benimsemeyen kesimde psikolojik travmalara neden olmuştur. Kanunlara karşı gelerek ceza alan kimi insanların yakınları kendi hayat güvenliğinden endişe ederek soyadlarını değiştirmiş, kimi başka illere göç etmiş kimi ise ülkeyi terk etmiştir. Bu insanların devlete olan bağlılıkları ile hukuk ve adalete olan güvenleri sarsılmış, ruh hallerinde mutsuzluk ve umutsuzluk hâkim olmuştur. İnkılâba direnç gösteren grup kendini dışlanmış, inançlarından koparılmış, kimliğinin değerştirildiği hissine kapılmıştır. Korku, kaygı bozuklukları ve hayal kırıklığı yaşamıştır.

Kültür şokları ve değerışimler toplumun genel kesimi üzerinde de çeşitli olumsuz etkiler göstermiştir. Özellikle yeni hayata uyumda güçlük çeken gençler arasında intihar olayları, fuhuş, içki, kumar vb. kötü eylemlerde belirgin artışlar ve toplumsal düzeni bozan genel ahlaka aykırı yayınlar da artışlar olmuştur. Bireyler travma sonrası stres bozuklukları yaşamıştır.

Her devrimden sonra toplumda bazı olumlu veya olumsuz etkilerin olması normal karşılanmalıdır. Bu inkılâbı gerçekleştirirken Atatürk, her zaman olduğu gibi kamu yararını gözetmiştir. Ülkenin âli menfaatini öncelemiştir. Ülkeyi muasır medeniyet seviyesinin üstüne çıkarma hedefi doğrultusunda hangi adım atılması gerekiyorsa o adımı atmıştır.

Atatürk, işte bu hedefe ulaşmak için birer adım olan 1925 yılında “*Şapka Kanunu*”, 1934 yılında “*Bazı Kisvelerin Giyilemeyeceğine Dair*” kanunları çıkarmıştır. Böylece, hem kılık kıyafeti çağdaş giyime uygun hale getirmiş hem de din adamlarının kıyafetlerini düzenlemiştir. Bu devrim, ülke tarihinde laiklik ve modernleşme açısından çok önemli bir yere sahiptir.

Atatürk, kılık kıyafet ve şapka inkılâbını başarıya ulaştırırken diğer inkılâplarda olduğu gibi halkı gözlem yoluyla betimlemiş psikoloji biliminin metotlarını kullanarak halkın şemalarını ve olumsuz düşünce kalıplarını değerştirmeyi de amaçlamıştır. Bunun yanında milletin öz kimliği ve ulusal dili ve tarihinin zedelenmemesine özen göstermiştir.

Bu inkılâpları gerçekleştirmekle Atatürk'ün; çağdaş medeniyet seviyesinin üzerine çıkacak, *demokratik, laik, sosyal bir hukuk* devleti yaratmayı hedeflediği söylenebilir.

Finansal Destek ve Teşekkür/Grant Support and Acknowledgement	Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir. / The author declared that this study has received no financial support.
Çıkar Çatışması/Conflict of Interest	Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir. / The author has no conflict of interest to declare.

KAYNAKÇA**Resmi Yayınlar**

TBMM Zabıt Ceridesi

Telif Eserler

Aksoy, Murat. *Başörtüsü, Türban: Batılılaşma, Laikleşme ve Örtünme*. İstanbul: Kitap Yayınevi, 2005.

Akverdi, Naci, "Ruhani Kılık", *Türk Sözü*, 5 Aralık 1934.

Aranson Elliot, Wilson, D. Timoty, Akert, M. Robin. *Sosyal Psikoloji*. Çev. Okhan Gündüz, İstanbul: Kaktüs Yayınları, 2012.

Arığ, Ayten Sezer. *Atatürk Türkiye'sinde Kılık Kıyafette Çağdaşlaşma*. Ankara: Siyasal Kitapevi, 2007.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri. C. II, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 1997.

Atay, Falih Rıfki. *Çankaya*. İstanbul: Pozitif Yayınları, 2012.

Aybars, Ergün. *İstiklâl Mahkemeleri 1920-23, 1923-1927*. İstanbul: Zeus Kitabevi, 2009.

Aydemir, Şevket Süreyya. *Tek Adam Mustafa Kemal (1922-1938)*, C. III. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1985.

Aysal, Necdet, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Giyim ve Kuşamda Çağdaşlaşma Hareketleri", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, X/22 (2011-Bahar).

Baytimur Mehmet, Demircioğlu, Aziz, Çelikoğlu, Hasan. *Atatürk'ün Kastamonu Gezisi ve Şapka Devrimi*. Ankara: Topraksu Kartografya Müdürlüğü, 1982.

İmece, Mustafa Selim. *Atatürk'ün Şapka Devriminde Kastamonu ve İnebolu Seyahatleri*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1975.

Kocatürk Utkan. *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi (1918-1938)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1983.

Koloğlu, Orhan. *İslam'da Başlık*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1978.

Nadi, Yunus, "Ruhani Giyimleri Kanunu ve Rum Papazları", *Cumhuriyet*, 8 Aralık 1934.

Ögel, Bahaeddin. *Türk Kültür Tarihine Giriş*. Cilt 5, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1985.

Safa, Peyami. *Türk İnkılabına Bakışlar*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 1996.

Soysal İsmail. *Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları (1920-1945)*. C. I, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1983.

Sönmez, Turgut. *1925 - 1961 Yılları Arasında Türkiye'de Giyim ve Kuşam ile İlgili Düzenlemeler ve Tepkiler*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2006.

Taşkıran, Gökhan. *İstiklâl Mahkemeleri ve Rize'deki Yargılamalar*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2015.

Toprak, Zafer. *Türkiye'de Yeni Hayat İnkılap ve Travma 1908-1928*. İstanbul: Doğan Kitap, 2012.

Turan, Şerafettin. *Atatürk'ün Düşünce Yapısını Etkileyen Olaylar, Düşünürler, Kitaplar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1989.

Zade, Ebüzziya, "Yunanlıların Lüzumsuz Telaşı", *Zaman*, 7 Aralık 1934.

Sürelî Yayınlar

Cumhuriyet

Hakimiyet-i Milliye

İkdam

Türk Sözü

Vakit

Zaman

İnternet Kaynakları

https://tr.wikipedia.org/wiki/%C5%9Eapka_Devrimi-. Erişim 20.07.2023.